

Gradivo

Domoznanska dejavnost Splošne knjižnice Ljutomer

Splošna knjižnica Ljutomer že vrsto desetletij deluje v skoraj 200 let stari mestni hiši, ki je že sama po sebi brezmejni zgodovinski vir, saj nenehno sobiva z našimi knjižničarskimi, bibliopedagoškimi, informacijskimi, spletnimi in še posebej domoznanskimi dejavnostmi. Z zavedanjem, da smo kulturni, povezovalni in dediščinski hram svoje pokrajine, se nenehno vključujemo v lastne in druge projekte ter navzven delujemo intenzivno povezovalno.

Knjižnica pokriva območja občin Ljutomer, Križevci, Veržej in Razkrižje za 17.410 (2020) prebivalcev, njena posebnost pa so organizacijske enote: knjižnica, muzej, galerija in kino (trenutno ne deluje), ki jih programsko povezujemo in prepletamo. Vse dejavnosti, razen galerijske in kina, domujejo v mestni hiši sredi Ljutomera.

Veliko pozornost namenjamo širjenju pomena kulturne dediščine in domoznanstva, vendar se žal zavod nenehno srečuje s permanentnim pomanjkanjem prostora in kadra, kar je botrovalo, da se domoznanstvu v preteklosti in še danes ni bilo mogoče temeljito posvetiti in je čakalo na prihod muzejskega sodelavca in zgodovinarja Antona Ratiznojnika ter knjižničarjev Srečka Pavličiča in Jasne Branke Staman. Vsak od njih je našo dediščino vzporedno s svojim drugim obširnim delovanjem publicistično, metodološko in knjižno informacijsko vidno zaznamoval. Dela na tem področju je še precej, a prav kadrovska podhranjenost in s tem preobremenjenost posameznikov sta ob prostorski stiski v nebo vpijoča. Zaposleni se tako dnevno srečujejo z iznajdljivostjo in kreativnostjo, da dejavnosti, še posebej pa domoznanska, pridejo pod ustreznimi pogoji v stik z bralci in obiskovalci. Upoštevamo vse zakonitosti varovanja in zaščite domoznanskega gradiva.

Kratek pregled dejavnosti knjižnice skozi zgodovino

- 1863 – ob tisočletnici Cirila in Metoda prvi predlog, da se v Ljutomeru ustanovi Čitalnica
- 1865 – poziv Božidarja Raiča k ustanovitvi Čitalnice v Ljutomeru
- 1867 – ustanovljen začasni odbor za ustanovitev Čitalnice

- 1868 – javna objava vabila za ustanovitev Čitalnice, potrjena Pravila delovanja Čitalnice in njena ustanovitev ter odprtje
- 1899 – ustanovitev Bralnega društva v okviru Čitalnice
- 1907 – Čitalnica se preimenuje v Ljudsko knjižnico
- 1910 – prve knjižnične izkaznice in urejeno izposojališče
- 1911 – dejavnost čitalnice se skoraj povsem osredotoči na knjižničarstvo
- 1932–1934 – po preureditvi društev v novi državi ustanovljena Ljudska čitalnica z novimi pravili Knjižnice in čitalnice
- 1945–1946 – preureditev knjižnice (prostor, knjižnična kartoteka)
- 1957 – do tega leta knjižnica deluje kot ljudska in okrajna
- 1964 – do tega leta knjižnica deluje v okviru Ljudske univerze
- 1964 – knjižnica postane samostojni javni zavod
- 1974 – knjižnica deluje v okviru Delavske univerze
- 1993 – ustanovitev Zavoda za kulturo in izobraževanje Ljutomer, knjižnica je ena od enot
- 2004 – ustanovitev Splošne knjižnice Ljutomer
- 2018 – knjižnična dejavnost slavi 150 let delovanja

Zgodovino čitalništva in razvoj knjižničarstva na območju Ljutomera sta obširno predstavila Maksimilijan Rojs v članku »Vloga ljutomerske čitalnice pri širjenju in utrjevanju narodne zavesti« (*Kronika* 39, 1991, št. 1/2, str. 31–35) in Anton Ratiznojnik, ki je na to temo napisal članka »Narodno delo čitalnice v Ljutomeru 1868–1914« (*Zgodovinski listi* 11, 2002, št. 1, str. 14–26) in »Čitalnica v Ljutomeru 1918–1941« (*Kronika* 51, 2003, št. 1, str. 61–78; *Zgodovinski listi* 13, 2004, št. 1, str. 20–26).

Domoznanstvo in muzejske niše

Domoznanstvo v naši ustanovi je dediščinsko prepojeno še iz časov bogatega narodno zavednega taborskega duha, ki je od v letih 1868 in 1871 preplaval celotno slovensko ozemlje; prav Ljutomer je bil pobudnik in akter 1. slovenskega tabora. Močna čitalniška društva in predvsem vidni in pokončni intelektualci tistega časa so ob jasno začrtanih programih botrovali tudi nastanku čitalnice, predhodnice knjižnice. Z narodno zavestjo je rastla tudi želja po

ohranjanju knjig in gradiva, tudi tistih v prelomnih zgodovinskih časih, ko so gorele slovenske knjige in so jih zavedni domačini reševali ter skrivali na svojstvene načine. Prav njim se moramo zahvaliti, da danes naša domoznanska zbirka hrani nekatere dragocenosti.

Že desetletja se posamezne enote v organizaciji in dejavnosti prepletajo in obiskovalci na enem mestu dobijo bogato ponudbo, saj sta v isti stavbi knjižnica, muzej in stalna likovna zbirka slikarja domačina Ante Trstenjaka.

O še bolj inovativni prepletenosti storitev vseh enot smo razmišljali že nekaj časa in tik pred kriznim časom leta 2019 to tudi uresničili. Prej temačne muzejske prostore smo odprli, povezali in prepletli s knjižnico, sneli nepotrebna vrata in povečali pretočnost svetlobe. Muzejske niše, ki bi jih lahko imenovali domoznanske in so v širšem slovenskem prostoru znane kot naša posebnost, so vsaj malenkost sprostile prostorsko stisko, hkrati pa smo z vizualnostjo pridobili širino podajanja domoznanskih vsebin.

Muzejske niše so delovanje knjižnice zelo popestrile (prikaz ustanovitve čitalnice iz leta 1868, prikaz stare trške ure z nihalo, Ljutomerski grbi skozi zgodovino, znane ali manj znane domače osebnosti itd.), v novih svetlih prostorih pa so obiskovalci takoj začutili prijetno optimistično vzdušje.

Ob vsaki muzejski niši in tudi drugod po prostorih so razstavljene naše izdane publikacije, ki sovpadajo z razstavljenimi eksponati in nišami, bralci pa si jih kot dar lahko odnesejo domov. S tem ko smo kulturno dediščino, ki je bila zaprta, zaščiteni in varovana, dali »na svetlo« in med ljudi, se je zgodila

metamorfoza, prepород tako za zaposlene kot obiskovalce.

Knjižnica in tudi domoznanska dejavnost se čedalje bolj odpirata in predstavljata ne samo znotraj ustanove temveč tudi navzven. Pojavljajo se unikatni prostori: terase, domačije, dragocena knjižna zapuščina dr. Matije Slaviča v kapeli sv. Ane v Križevcih pri Ljutomeru, nekatere knjige in dokumenti celo iz konca 18. stoletja, Miklošičeva in Golarjeva hiša ter druge.

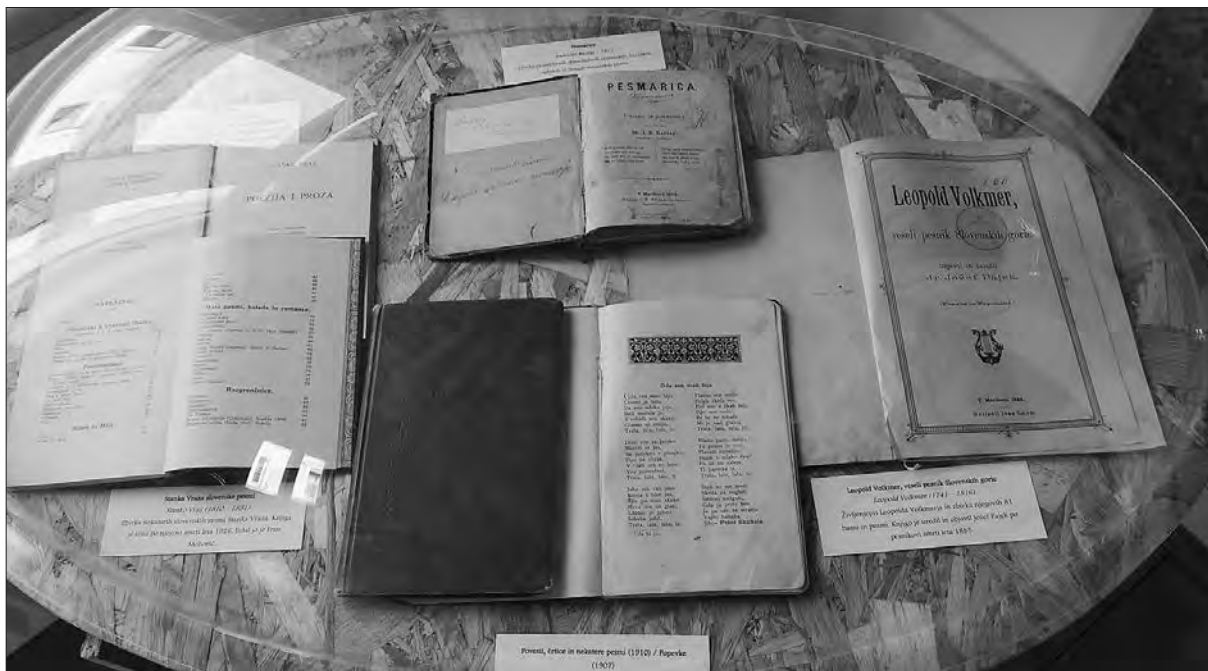
Kot posebne oblike inovativne dejavnosti smo v zadnjem času razvili naslednje domoznanske aktivnosti: muzejske niše v knjižnici (širjenje knjižnice v muzej, interno gradivo, lastna produkcija), okrepljena promocija domoznanske dejavnosti in gradiva znotraj in zunaj knjižnice; povečanje založniške dejavnosti in spodbujanje lokalnih domoznanskih in leposlovnih pobudnikov, galerijska dejavnost v knjižnici, digitalizacija pomembnega domoznanskega gradiva za Dlib, multimedijško in interaktivno delovanje (spletne strani, portala Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin, promocije na internetnih in socialnih medijih Facebook, Instagram). Zadnja leta izvajamo okrepljeno promocijo domoznanske dejavnosti v medijih (radijske oddaje, sodelovanje v časopisih, video promocije, snemanje filmov in nacionalnih tv oddaj, knjižnične in muzejske oddaje na pomurskih radijskih postajah), s tem pa smo dosegli večjo odmevnost v lokalnem okolju in širše.

Domoznanske zbirke

Domoznansko gradivo je od ostalega knjižničnega ločeno v posebnih prostorih in ognjevarnih

Začasen prostor stalne zbirke A. Trstenjaka.

Razstava nekaterih dragocenih knjižnih izdaj.

omarah, ki so namensko obarvane z rjavo patinirano barvo, da so tako bližje domoznanski vsebini. Urejeno je sistematično, tematsko, kataložno (Cobiss3) z upoštevanjem Zakona o knjižničarstvu (Zknj-1, UL 87/2001), Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti /UL 73/2003) ter v skladu s pravili materialnega varovanja knjižničnega gradiva. Deli se na: muzejska knjižnica – domoznanska literatura, ki zajema zgodovino in posebnosti muzejske dejavnosti (807 knjig in publikacij);

bibliofilska zbirka – bibliofilske izdaje, faksimile, miniaturre, rokopisne zapuščine in drugo (145 enot); zbirka raritet – pomembne knjige naših avtorjev 19. in 20. stoletja ter slovenski prvotiski (243 knjig); splošna domoznanska zbirka – knjige, izdane na domačem prleškem območju (1140 knjig). Vsebuje tudi posebej ločen drobni tisk, diplomske in seminarne naloge ter *Zgodovinske liste*, ki jih naša ustanova izdaja že od leta 1991.

Dragocenosti naše knjižnice

Veliko zapsanega je tudi v naši knjižnici. Zloženo in oštevilčeno na policah, v omarah, na stojalih, nekaj tudi skrbno zaklenjenega in posebej varovanega. Vse zato, da je na voljo uporabnikom. Knjige, publikacije vseh vrst, originali, bibliofilske izdaje, faksimile, sivi tisk, razglednice in knjižnični drobci, vse v zlati vezavi in sijočih barvah, dišečem tisku in bogatih nakladah, ostaja v senci drobnih vezanih listov, skromno popisanih, a neizmerno bogatih. Nastali nekoč v nekih drugih časih, tisočkrat prelistani, tudi pozabljeni, so danes tiste redkosti, ki jih prištevamo med kulturne spomenike in knjižnične eno-

*te posebne vrednosti. Z veliko pozornostjo smo jih nekaj izbrali, da jih predstavimo.*¹

Najvidnejši zaklad naše knjižnice je prav gotovo leta 1965 kupljeni original Janeza Vajkarda Valvasorja *Die Ehre dess Hertzogtums Crain*. Štirje zvezki prve izdaje znamenite knjige iz leta 1689 so bili že ob nakupu zaščiteni s črnimi usnjenimi platnicami. V drugem zvezku je rokopisni zaznamek »ex Libris Sigefridi de Zergollern«, ob katerem so v kasnejšem obdobju dopisane letnice 1687, 1870, 1689 in 181 (dosledni prepis). Prvi lastnik tega zvezka je bil torej kranjski plemič Siegfried pl. Zergollern iz Ljubljane. Letnice in številke morebiti opredeljujejo čas pridobitve ali obdobje posedovanja zvezka. Znamenita

Dragoceno gradivo.

¹ Spletna stran Splošne knjižnice Ljutomer: <https://knjiznica-ljutomer.si/knjiznica/dragocenosti/>.

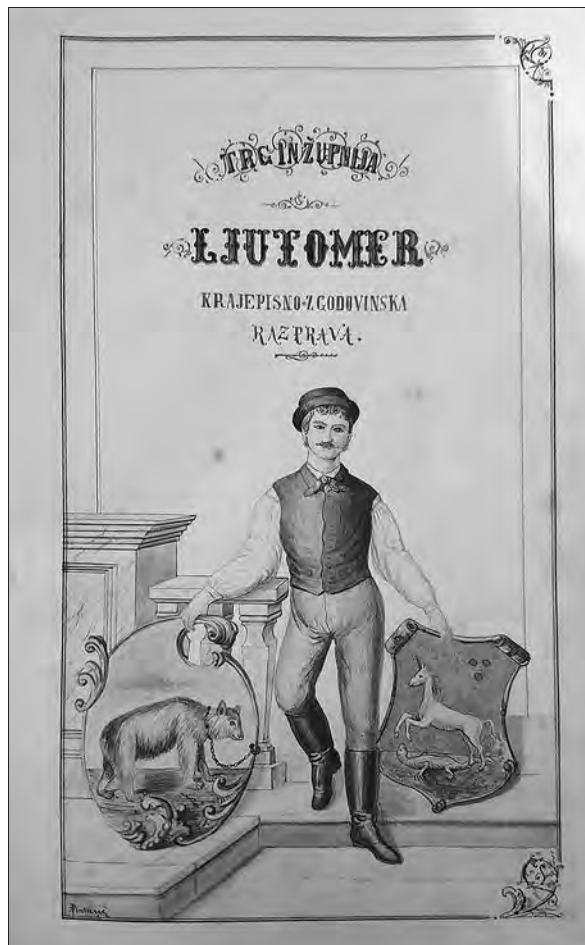
Valvasorjeva *Slava vojvodine Kranjske* je bila nekoč pogosta na policah plemiških knjižnic.

Se en zaznamek v vseh štirih zvezkih je pečat naslednjega znanega lastnika Ferda Soršaka. Priimek izhaja iz Slovenskih goric, a lastnik zaenkrat ostaja neznan.

Fond dragocenih knjig iz 19. stoletja v Ljutomerški knjižnici šteje kar 133 enot. Med pomembnejšimi so npr.:

- Krempl, Anton: *Kratke predge na vse nedele ino svetke zelega leta*. Saloshil Franz Ferstl v' Gradzi, 1839.
- Krempl, Anton: *Dogodišine štajerske zemle : z' posebnim pogledom na Slovence*. V' Grádci : F. Ferstl, 1845.
- Hofrichter, Josef Carl: *Luttenberg in Untersteier, seine Umgebungen, Bewohner und Geschichte, mit Urkunden-Regesten, auch Friedau, Polsterau und Wernsee betreffend*. [Luttenberg], Graz: Kommission bei J. F. Dirnböck, 1850.
- Razlag, Radoslav: *Zvézdice*. U Gradcu: [s. n.], 1851.
- Miklošič, Franc: *Slovensko berilo za šteti gimnazijalni razred*. Na Dunaju: v zalogi ces. kralj. buke za šole pri Sv. Ani v Janezovih ulicah, 1854.
- Miklošič, Franc: *Albanische Forschungen. 1, Die slavischen Elemente im Albanischen, mit einer Einleitung, welche die Ausbreitung des albanischen Volksstammes, die Quellen unserer Kenntniss der albanischen Sprache, die Laute derselben und die Versuche, diese Laute darzustellen, zum Gegenstande hat*. [Wien]: K. Gerold's Sohn, [1870].
- Razlag, Radoslav: *Pšmarica*. V Ljubljani: [samozal.] izdavatelj, 1873.
- Slomšek, Anton Martin: *Slomšekove basni, prilike in povesti*. V Celovcu: Tiskarna Družbe sv. Mohora, 1878.
- Miklošič, Franc: *Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred*. Na Dunaju: K. Graeser, 1881.
- Miklošič, Franc: *Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen*. Wien: In Commission bei C. Gerold, 1883.
- Pajek, Jožef: *Leopold Volkmer, veseli pesnik Slovenskih goric*. V Mariboru: [samozal.] J. Pajek, 1885.
- *Meyers Konversations-Lexikon*. Leipzig, Wien: Bibliographisches Institut, 1899.

Vidno mesto zaseda tudi rokopisna kronika Mateja Slekovca z naslovom *Trg in župnija Ljutomer* iz leta 1896, ki jo hrani arhiv Župnišča Ljutomer in je najlepša kronika izmed vseh, ki jih je avtor spisal. Teologu in zgodovinarju dr. Francu Kovačiču je bila bogat vir za knjigo *Ljutomer: kronika trga in sreza iz leta 1926*, ki je še danes med domačini najbolj brano domoznansko gradivo. Slekovec je kot zgodovinar samouk zbral obsežno zgodovinsko dokumentacijo in napisal pomembne zgodovinske razprave o slovenski Štajerski, njegov fond v Pokrajinskem arhivu

Trg in župnija Ljutomer Mateja Slekovca iz leta 1896.

Maribor pa je eden izmed najboljšežnejših in vsebinsko najbogatejših osebnih fondov.

Rodoslovje kot delo domoznanstva

Med naše domoznanske posebnosti prištevamo tudi 40-letno delo odličnega publicista in knjižničarja Srečka Pavličiča, ki je svoje življenjsko delo posvetil tudi rodoslovju. Na vsaki vidnejši razstavi v preteklosti znanih osebnostih je pripravil razčlenjena in z dokumenti podprta družinska rodoslovna drevesa, ki izpričujejo svojstvene pripovedi (Leopold Volkmer, Franc Miklošič, Ante Trstenjak, Ferdinand Lupša in ostali). V petih knjigah *Rodbine naše fare* (2013–2017), izdanih v samozaložbi, je po raznih virih sestavil preko 150 rodoslovnih drevesih z Murskega polja, nekatera pred letom 1600 ali še starejša.

Publiciranje

Že desetletja izjemno bogato publiciramo, še posebej po zaslugi zdaj že upokojenih sodelavcev zgodovinarja Antona Ratiznojnika in knjižničarja Srečka Pavličiča. Vsaka izdana publikacija je domoznanski pregled pokrajine in za prebivalstvo zelo zanimiva.

Nekatere od številnih izdanih publikacij.

Zgodovinski listi izhajajo od leta 1991.

Bogato je tudi objavljane dogodkov z domoznansko noto na Facebooku in spletno stran naše ustanove.

Opravljamo založniško dejavnost in spodbujamo domače ustvarjalne avtorje tudi k objavam v okviru *Zgodovinskih listov*, ki izhajajo že 30 let. Izdajamo interno gradivo kot lastno produkcijo pomembnih tematik (zgodovina z vseh vidikov, arhitektura, običaji, grbi, pomembni krajani, lokalne etnološke in ljudske zgodbe itd.). Vse to gradivo bralcem, obiskovalcem in ustanovam podarjamo brezplačno.

Digitalizacija

Poteka tudi intenzivna digitalizacija domoznanskega gradiva (*Zgodovinski listi*, pomembnejši starejši avtorji) in listin na Dlib. Digitaliziranja bi si želeli še več, saj imamo pripravljenega veliko ustreznega gradiva, vendar gre zaradi dolgotrajnih digitalizacijskih postopkov zunaj ustanove vse sila počasi.

Sklep

Še nadalje se bomo z vso vnemo trudili k prepoznavanju kulturne dediščine in domoznanstva, snovne in nesnovne. Ponosno smo na naš na novo preoblikovan interaktiven pristop prej statične domoznanske zapuščine v nov domoznanski preporod. Nikakor pa ne bomo pozabili tudi na osebni pristop do posameznika, saj s tem naredimo preskok, ki ga ne moremo izmeriti v številkah. Domoznanska zapuščina kulturne dediščine nam predstavlja srce knjižnice in lokalnega okolja.

Jasna Branka Staman